

РОЗДІЛ 3 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.1

ЗЛОВЖИВАННЯ СВОБОДОЮ ДОГОВОРУ В КОНТЕКСТІ ПРАВОЧИНІВ ІЗ ВАДАМИ ВОЛІ

SLAUGHTER FREEDOM OF CONTRACT IN THE CONTEXT OF RULES WITH LACK OF WILL

Алексій Р.В.,
*аспірант кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Рогач О.Я.,
*доктор юридичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті досліджується правова природа свободи договору та зловживання свободою договору в контексті правочинів із вадами волі. Розкривається правова природа свободи договору як суб'єктивного права, елементу правоздатності та основоположного принципу, наводиться її визначення, ознаки та межі. Аналізується феномен зловживання свободою договору, та розглядаються його основні ознаки. Наводиться власне визначення зловживання свободою договору як вади волі.

Ключові слова: свобода договору, суб'єктивне право, правоздатність, зловживання свободою договору, воля, волевиявлення, вада волі.

В статье исследуется правовая природа свободы договора и злоупотребления свободой договора в контексте сделок с недостатками воли. Раскрывается правовая природа свободы договора как субъективного права, элемента правоспособности и основополагающего принципа, приводится ее определение, признаки и границы. Анализируется феномен злоупотребления свободой договора, и рассматриваются его основные признаки. Приводится собственное определение злоупотребления свободой договора как недостатка свободы.

Ключевые слова: свобода договора, субъективное право, правоспособность, злоупотребление свободой договора, воля, волеизъявление, недостаток свободы.

The article explores the legal nature of freedom of contract and abuse of freedom of contract in the context of transactions with shortcomings of will. The legal nature of freedom of contract as a subjective right, an element of legal capacity and a fundamental principle is disclosed, its definition, signs and boundaries are given. The phenomenon of abusing freedom of contract is analyzed, and its main features are examined. His own definition of abuse of freedom of contract as a lack of freedom is given.

Key words: freedom of contract, subjective right, legal capacity, abuse of contractual freedom, declaration of will, will, lack of freedom.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що на сьогодні правочини є частиною нашого повсякденного життя, і дуже важливо, щоб вони вчинялися відповідно до закону та не порушували права та обов'язки сторін чи третіх осіб, а також моральні засади суспільства. На даний момент у цивільному законодавстві практично відсутнє врегулювання проблеми свободи договору, а також зловживання свободою договору. Тому необхідним є з'ясування правової природи цих цивільно-правових інститутів, особливо зловживання свободою договору як вади волі.

Стан опрацювання проблеми. Дана проблематика на даний час є недостатньо дослідженою. Цікавим є те, що якщо для категорії свободи договору Цивільним кодексом України передбачені хоча б деякі правові аспекти, то категорія зловживання свободою договору взагалі не визначено ним. Даний

феномен є продуктом розвитку цивілістичної науки. Але досліджень у цій сфері недостатньо. Тому це питання є проблемним і потребує більш детального вивчення. Серед науковців, предметом дослідження яких є свобода договору та зловживання свободою договору, можна виділити: М.В. Кратенка, Ю.Л. Єршова, А.С. Ісайкіну, Т.Г. Ковальчука, Х.Г. Колінчук, С.А. Параскевову, В.Г. Ротаня, А.Р. Давлетову, С.С. Немченко, К. Осаке.

Метою даного дослідження є з'ясування правової природи свободи договору та зловживання свободи договору, визначення їх суттєвих ознак та особливостей, а також розкриття зловживання свободи договору як вади волі під час вчинення правочинів із вадами волі.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в умовах розвитку ринкової економіки, а також цивільного

обороту дуже велике значення мають правочини, особливо договори як один із видів правочину. Дуже важливим видається чітке правове регулювання, а також наукове дослідження правової природи цих феноменів, їх учасників та свободи вчинення правочинів та договорів. Таким чином, свобода договору виступає тим важелем, який приводить у дію цивільно-правові відносини в суспільстві.

Відповідно до ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – Кодекс), свобода договору є однією із загальних засад цивільного законодавства [1]. Той таки Кодекс також розкриває суть свободи договору, а саме: сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [1]. Аналізуючи цю статтю, ми бачимо також, що свобода договору не є абсолютною, тобто є певні обмеження, відсутність яких призвела б до повного свавілля в цивільно-правових відносинах. Таким чином, виходячи за межі, визначені законом, а також порушуючи права інших осіб, особа зловживає своєю свободою договору.

Для даного наукового дослідження важливим є розкриття поняття свободи договору та зловживання свободою договору в контексті правочинів із вадами волі.

Свобода договору є досить цікавою й складною категорією, оскільки серед науковців немає одностайного та чіткого визначення цього феномену. Оскільки свобода договору – це і норма-принцип, який визначає суть цивільного права загалом, і суб'єктивне право, гарантоване кожному законом.

М.В. Кратенко вважає свободу договору принципом, елементом правоздатності та суб'єктивним правом [2, с. 10]. Тобто свобода договору – це: а) певна визначена законом засада регулювання цивільно-правових відносин; б) можливість особи мати певні права та обов'язки, пов'язані з договірними правоздатностями; в) міра можливої поведінки під час реалізації свободи договору.

На думку Ю.Л. Єршова, суб'єктивне право вільного укладення договору є абстрактним і не вичерпується укладенням або неукладенням будь-якого конкретного договору з будь-яким певною особою. Ю.Л. Єршов відносить свободу договору до числа конституційних, невідчужуваних і немайнових за своїм характером прав громадянина, що виникають із моменту його народження [3, с. 16]. Виходячи із цього, свобода договору виступає елементом правоздатності. Із цією думкою важко не погодитись, оскільки це право належить кожній особі незалежно від громадянства, раси, кольору шкіри, статі, політичних та релігійних переконань із перших днів життя і не може бути передане іншим особам. Тобто свободі договору притаманні головні ознаки правоздатності.

І.А. Покровський запропонував розглядати принцип свободи договору з негативною і позитивною бою. З негативного боку зазначений принцип означає неприпустимість за загальним правилом спонукання когось до вступу в договір проти його

волі. Із позитивного боку принцип свободи договору має на увазі можливість приватних осіб укладати договори будь-якого змісту [4, с. 250].

За змістом свобода договору є принципом цивільного права, найбільш загальним правилом поведінки, який виконує, по-перше, функцію вираження основних ідей галузі, по-друге, функцію безпосереднього регулювання суспільних відносин, яка реалізується під час використання аналогії права. Принцип свободи договору проявляється в праві шляхом конкретизації його як одного з найбільш загальних правил нормами різних цивільно-правових інститутів [3, с. 14].

Принцип свободи договору реалізується в правоздатності завдяки наявності в суб'єктів суб'єктивного права вільного укладання договорів. Це право має активний характер. Уповноваженому суб'єкту при цьому протистоїть невизначене коло зобов'язаних осіб, які мають пасивні обов'язки утримання від такої поведінки, яке перешкоджало б вільному волевиявленню в угодах і впливало б на нього недозволеними законом способами (обманом, насильством, погрозами і т.д.). Об'єктом правоздатності, що виникає, є вільне формування і прояв суб'єктами волі у вигляді укладання правочинів або відмови від їх підписання [3, с. 15].

Сенс свободи договорів у сучасному цивільному обороті проявляється в таких положеннях. По-перше, у визнанні громадян і юридичних осіб вільними в укладенні договору. При цьому спонукання до укладення договору не допускається, за винятком випадків, коли обов'язок укласти договір передбачений законом або добровільно прийнятим зобов'язанням. По-друге, в наданні сторонами можливості укладати будь-який договір, як передбачений, так і не передбачений законом або іншими правовими актами. По-третє, у свободі сторін визначати умови укладеного ними договору, в тому числі і побудованого за вказаною в законодавстві моделі [5, с. 28].

Свобода договору полягає передусім у вільному виявленні волі сторін на вступ у договірні відносини. Волевиявлення учасників договору має складатися вільно, без жодного тиску з боку контрагента або інших осіб і відповідати їхній внутрішній волі. Зміст принципу свободи договору полягає в свободі особи вільно вступати в договірні відносини; самостійно обирати контрагента; самостійно визначати структуру й вид договірної зв'язку [6, с. 101].

Змістом принципу свободи договору є істотні ознаки: це суто галузевий цивільно-правовий принцип; це принцип-норма, тобто прямо закріплене в законі основне начало; принцип свободи договору встановлює можливість вільного вирішення питання про укладення договору, про вибір виду договору, що укладається, і про зміст договору [5, с. 28].

Свобода договору заснована на свободі волевиявлення, а останнє, у свою чергу, спирається на свободу волі, що реалізується за допомогою диспозитивності норм цивільного права [6, с. 102].

Таким чином, можна сказати, що свобода договору – це цивільно-правовий феномен, який має бага-

тогранну правову природу у вигляді норми-принципу, суб'єктивного права та елементу правоздатності, та полягає у можливості особи укласти різні договори, вибрати сторін договору та брати участь у визначенні умов договору в межах, що не суперечить закону та моральним засадам суспільства.

Можна навести ряд ознак, приманних свободі договору як цивільно-правовій категорії:

1) свобода договору виступає нормою-принципом, засадою формування і розвитку цивільного законодавства та цивільно-правових відносин;

2) свобода договору є невідчужуваною і невіддільною від особи;

3) право на свободу договору виникає з моменту народження;

4) свободою договору має право користуватися кожна фізична особа (незалежно від громадянства, статі, кольору шкіри, раси, політичних чи релігійних переконань) чи юридична особа;

5) ніхто не може обмежити свободу договору іншої особи, крім випадків, визначених законом;

6) це міра можливої поведінки суб'єкта цивільних правовідносин;

7) свобода договору полягає в можливості укладення будь-якого виду договорів, вільному виборі учасників договору, а також визначенні умов договору;

8) свобода договору обов'язково повинна мати встановлені законом, звичаями ділового обороту чи моральними засадами суспільства межі;

9) свобода договору як суб'єктивне право повинна реалізуватися таким чином, щоб не порушувати права іншого суб'єкта договірних правовідносин, а також права третіх осіб.

Отже, свобода договору конкретної особи є обмеженою правами інших осіб. На думку А.С. Ісайкіної, свобода договорів могла б стати абсолютною тільки за умови, якщо б сам Цивільний кодекс і все видані відповідно до нього правові акти склалися з диспозитивних і факультативних норм [5, с. 29].

А.С. Ісайкіна виділяє нормативні та ненормативні межі свободи договору. Нормативними вона вважає межі, які визначаються законом. У свою чергу, ненормативні межі можуть бути представлені таким чином. Це межі, встановлені розсудом сторін, які можуть бути пов'язані: зі зміною волі і волевиявленням сторони в процесі формування змісту майбутнього договору; із розсудом сторін на надану можливість нормами права діяти в межах, встановлених законом або домовлятися по-іншому [5, с. 30]. Хоча з іншого боку, особа може відмовитися від вчинення договору, якщо майбутній договір не буде відповідати її потребам чи інтересам, а також ці дії не порушать законних прав та інтересів іншої сторони договору або третіх осіб. Таким чином, вона може виразити свою волю.

Якщо особа виходить за межі свободи договору, визначені законом або моральними засадами суспільства чи звичаями ділового обороту, то можна говорити про зловживання свободою договору. Вживання цієї категорії в діловому обороті та судом на

практиці призводить до деяких труднощів, оскільки зловживання свободою договору як термін не передбачено законодавством України. Але варто зазначити, що немає чіткого визначення цієї категорії й у науці цивільного права. Хоча феномен зловживання свободою договору є досить поширеним під час укладання договорів. Проблемою є також те, що дане явище є доволі оціночним. Тому під час вирішення спору суд керується конкретним доказами та обставинами в кожній справі, оцінюючи ступінь зловживання свободою договору однією із сторін або третьою особою.

Тому для розвитку і більш детального розкриття зловживання свободою договором необхідно з'ясувати визначення та основні ознаки цієї категорії.

М.В. Кратенко зазначає, що для зловживання свободою договору характерна частина тих ознак, за допомогою яких у літературі описують феномен зловживання суб'єктивним правом: видимість легальності поведінки суб'єкта; використання недозволених засобів і способів здійснення права (свободи); здійснення права всупереч його соціальному призначенню; усвідомлення особою незаконності своїх дій (наявність умислу); заподіяння шкоди іншим особам внаслідок вчинення вищевказаних дій. Збігаються і передумови виникнення на практиці випадків зловживання суб'єктивним цивільним правом і свободою договору: прогалини в цивільному законі або недостатня чіткість правової регламентації тих чи інших відносин, зумовлена загальною дозвільною спрямованістю і диспозитивністю цивільно-правового методу регулювання. У цілому зловживання свободою договору можна визначити як умисне недотримання одним із контрагентів передбачених законом обмежень договірної свободи, що призвело до заподіяння шкоди іншому контрагенту, третім особам або державі [2, с. 23].

Таким чином, зловживання свободою договору – це спрямована на реалізацію права на свободу договору неправомірною умисною поведінкою особи, яка виходить за межі, визначені законом та моральними засадами суспільства, при цьому переслідує певну мету.

Отже, з вищевказаного можна виділити певні ознаки зловживання свободою договору:

1) наявність в особи свободи договору у вигляді суб'єктивного права та елементу правоздатності;

2) вчинення певних дій чи бездіяльності, спрямованих на реалізацію наданої їй свободи договору;

3) такі дії чи бездіяльність не відповідають вимогам закону чи моральним засадам суспільства, тобто є неправомірними;

4) вихід за межі, дозволені законом, під час вчинення договору;

5) порушення меж, визначених для свободи договору, носить умисний характер;

6) зловживання свободою договору спрямоване на досягнення певної мети.

Враховуючи вищевказане, варто зазначити, що факт зловживання свободою договору може мати місце лише в тому випадку, якщо особа може

реалізувати надану їй законом свободу договору, тобто має необхідний обсяг цивільної дієздатності. Оскільки особа не завжди може вчинити договір у зв'язку з відсутністю юридичної можливості (недосягнення певного віку, визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною тощо), маючи при цьому правоздатність у вигляді свободи договору.

По-друге, особа повинна певним чином виразити свою волю на укладення договору у вигляді дій (оферта, акцепт) чи бездіяльності (мовчазна згода). Тобто реалізація свободи договору виражається у формі волевиявлення особи, яке обов'язково повинно відповідати її внутрішній волі.

Важливим елементом свободи договору є воля та її зовнішній вираз — волевиявлення. Наявність договору свідчить про те, що обидва учасники бажали укласти договір і що їхній зовнішній вираз волі (волевиявлення) відповідає внутрішній волі. Єдність внутрішньої волі й волевиявлення є характерною для договору, оскільки невідповідність внутрішньої волі й волевиявлення означає, що справжня воля, справжнє бажання укласти угоду відсутні. Такий договір не може охоронятися законом. При цьому розходження між внутрішньою волею та волевиявленням може виникнути передусім у разі, коли договір укладається під впливом насильства.

Особа, яка укладає договір під впливом насильства, фактично позбавлена можливості виявити власну волю. Її воля замінюється волею насильника. На відміну від випадків укладання договорів під впливом насильства, під час застосування погрози потерпілий виражає свою волю, але оскільки це відбувається під впливом погрози, то вона не збігається зі справжнім його бажанням. Погроза може бути підставою для визнання угоди недійсною, коли обставини, які мали місце на момент укладання договору, свідчать, що відмова учасника договору від її укладання могла спричинити шкоду його законним інтересам. Отже, погроза за змістом повинна бути серйозною, реальною, протиправною.

Укладення договору з недоліками волі має місце й тоді, коли він укладається у зв'язку з тим, що одна сторона умисно вводить в оману іншу, повідомляючи її про факти, які не відповідають дійсності. Обман має місце й тоді, коли одна зі сторін замовчує обставини, які мають істотне значення для договору. Договір, що укладається під впливом обману, може бути визнаний недійсним. Має місце невідповідність внутрішньої волі волевиявленню, якщо представник однієї сторони укладає договір, завідомо знаючи, що шкодить інтересам іншої сторони [6, с. 102].

Спрямованість волі сторін договору на досягнення тієї чи іншої цивільно-правової мети, а також її відповідність зовнішньому волевиявленню є загальним обмеженням свободи вибору виду договору, що укладається. Діючи під прапором свободи договору, суб'єкти для досягнення своїх прихованих цілей здійснюють різноманітні фіктивні правочини, до яких відносяться власне фіктивні й удавані правочини. Вони зловживають свободою вибору виду договору на шкоду інтересам третіх осіб (кредито-

рів, співвласників, суб'єктів переважних прав) або на шкоду громадським інтересам (отримання необґрунтованої податкової вигоди) [7, с. 669].

Під час здійснення права свободи укладання договору особа зобов'язана враховувати волю контрагента, який, згідно з принципом юридичної рівності учасників цивільних правовідносин, має таке саме за обсягом право вільно укладати договори та визначати їхні умови [8, с. 115].

Якщо говорити про зловживання свободою договору, то саме вживання слова «зловживання» уже вказує на наявність неправомірної поведінки. Тобто у випадку зловживання свободою договору особа вчиняє неправомірні дії чи бездіяльність, які суперечать законодавству, моральним засадам суспільства або звичаям ділового обороту. Під час укладання договору одна із сторін використовує незаконні методи чи способи, наприклад ведення попередніх переговорів чи визначення певних прихованих умов договору. Вчинення таких неправомірних дій, звичайно ж, виходить за межі, визначені законом чи моральними засадами суспільства.

Для того, щоб кваліфікувати певний юридичний факт чи сукупність юридичних фактів як зловживання свободою договору, необхідно зазначити, що вихід за дозволені для вчинення договорів законом чи моральні засади суспільства межі повинен носити характер умислу. Тобто одна із сторін договору усвідомлює неправомірність своїх дій чи бездіяльності, що виходить за межі, визначені для даного виду договору, і всіма можливими методами прагне настання тих наслідків, які виникнуть у зв'язку із зловживанням свободою договору.

Ще одним визначним чинником для зловживання свободою договору є те, що особа своє право на свободу договору використовує не за соціальним призначенням. Сторона або сторони договору переслідує яку-небудь власну мету: завдання шкоди, отримання неправомірної вигоди, приховання реальних матеріальних цінностей тощо.

У разі укладання договору з дефектом волі чи волевиявлення сторони (сторін) закон передбачає можливість визнання такого договору недійсним. Наприклад, у разі укладання договору під впливом тяжкої для однієї із сторін обставини, на вкрай не вигідних умовах, договір може бути визнаний за рішенням суду недійсним незалежно від того, хто був ініціатором укладання цього договору (тобто визнання договору недійсним на цій підставі можливе і за відсутності неправомірної поведінки контрагента, як це має місце під час вчинення правочину під впливом насильства чи обману) (ч. 1 ст. 233 Цивільного кодексу України). Практиці відомі приклади, коли укладаються договори з метою завдати шкоду правам та інтересам інших осіб. Так, із метою уникнення звернення стягнення за вимогами кредиторів боржник укладає договори з третіми особами, яким за цими договорами переходить право власності на майно, на яке могло б бути звернене стягнення кредиторів. На перший погляд, у такій ситуації кредитор міг би захистити свій законний інтерес

шляхом подання позову про визнання цього правочину недійсним через його фіктивність. Частина 1 ст. 234 Цивільного кодексу України визначає фіктивним правочиним такий, що вчинений без наміру створення правових наслідків, які ним обумовлювалися. Втім, аналіз судової практики показує, що суди задовольняють такі позови в основному лише, якщо вчинення правочину відбулося після виникнення заборгованості та винесення ухвали суду про накладення арешту [8, с. 115].

Відмітною ознакою фіктивного і удаваного правочину виступає та обставина, що зовні зміст таких правочинів завжди не відповідає дійсній згоді сторін. Існує розбіжність між волею і волевиявленням в правочині: образно кажучи, воля спрямована в один бік, а зовнішній її прояв – в інший; тому дії сторін, будучи зовні за формою правочиним, позбавлені властивого йому змісту. Виявлена в діях сторін воля не є їх справжньою волею.

Таким чином, фіктивні і удавані правочини – це правочини з вадами волі, в яких є невідповідність волевиявленню дійсної волі сторін. Фіктивні й удавані правочини створюють лише зовнішню видимість наявності волевиявлення, оскільки воля, характерна для укладання правочину, фактично відсутня [7, с. 670]. Під час вчинення фіктивних та удаваних правочинів сторони переслідують іншу мету, ніж передбачена самою правовою природою даних правочинів.

Враховуючи вищенаведене, зловживання свободою договору можна розглядати як ваду волі. Вада волі розглядається як така обставина, яка заважає особі правильно сформулювати свою внутрішню волю, тобто свої наміри, цілі, бажання під час вчинення нею правочину.

Вади волі можуть бути викликані умисними діями однієї або обох (всіх) сторін правочину. У таких випадках цілком справедливо говорити про зловживання свободою договору – схиляння іншої особи до вчинення правочину шляхом примусу або обману, вчинення правочину про людське око на шкоду інтересам третіх осіб, держави [2, с. 37]. Тобто в даному випадку зловживання свободою договору розуміється як вплив однієї сторони на іншу сторону договору з метою спонукати її вчинити правочин, який містить певну ваду волі.

Таким чином, зловживання свободою договору як вада волі – це неправомірна умисна поведінка однієї сторони (сторін) договору або третьої особи, яка полягає в навмисному деформуванні внутрішньої волі сторони або обох сторін договору з метою спонукання до вчинення правочину, який суперечить правовій природі цього правочину, а також потребам, інтересам та очікуванням сторони (сторін) або інших осіб, у спосіб, заборонений законом чи моральними засадами суспільства.

Для з'ясування правової природи зловживання свободою договору як вади волі важливо розкрити його суттєві особливості, які роблять цей інститут унікальним серед інших цивільно-правових інститутів.

Отже, зловживання свободою договору в правочинах із вадами волі застосовується під час укладання двосторонніх чи багатосторонніх правочинів, оскільки сама природа договору вимагає наявності не менше двох учасників.

У процесі укладання договору сторони взаємодіють між собою в напрямку реалізації свого права на свободу договору, тобто виражають свою внутрішню волю. Як відомо, якщо внутрішня воля особи суперечить її зовнішньому волевиявленню, то йдеться про вчинення правочину з вадами волі. Тобто така суперечність призводить до деформування волі особи, яка виступає учасником договору.

Говорити про ваду волі як зловживання свободою договору можна лише у випадку вчинення умисних дій чи бездіяльності стороною або сторонами, спрямованих на вчинення правочину з вадою волі. Тобто в разі вчинення правочину, вчиненого під впливом помилки, про зловживання свободою договору мова не йде. Оскільки неправильне уявлення особою відомостей про обставини, які мають істотне значення для певного правочину, носить виключно ненавмисний характер. Сторона договору в силу відсутності достатніх знань у певній галузі, неосвіченості чи поважного віку сама помиляється щодо істотних умов та правової природи правочину, прав та обов'язків, а також наслідків, які можуть виникнути внаслідок укладення правочину, без будь-якого стороннього впливу зовні. Помилка формується у свідомості суб'єкта договору, це його внутрішня воля, яка сформувалася з дефектом.

Зловживання свободою договору в правочинах із вадою волі проявляється у формі застосування обману, насильства (погрози насильством), психологічного примусу, спонукання до вчинення правочину на вкрай невигідних умовах для однієї із сторін або домовленості про укладення фіктивного чи удаваного правочину.

Сторона (сторони) зловживає свободою договору, керуючись певною метою та (або) мотивами. Мається на увазі, що введення в оману щодо істотних обставин правочину, застосування насильства чи погрози його застосування, вчинення правочину про людське око або прикривання одним правочиним іншого виду правочину здійснюється з метою завдання шкоди, отримання певних матеріальних благ для себе чи третіх осіб, отримання іншого виду вигоди. Причому, крім мети як певного уявного правового результату, якого людина прагне, вчиняючи правочин, обов'язково повинні здійснюватися певні активні дії в напрямі реалізації цього правочину, тобто мотив.

Висновки. Отже, свобода договору – необхідний елемент життєдіяльності особи і суспільних правовідносин. Це той феномен цивілістичної науки, який має багатогранну правову природу у формі норми-принципу, елементу правоздатності та суб'єктивного права. Але свобода договору не є безмежною, що, у свою чергу, дозволяє запобігати свавіллю та сприяє здоровому розвитку цивільного обороту. У випадку виходу за межі, встановлені законом чи моральними

засадами суспільства, можна говорити про зловживання свободою договору, що означає неправомірну поведінку сторони (сторін) договору, яка виходить за встановлені межі і спрямована на настання певної мети. Якщо незаконні методи, які сторони використовують, зловживаючи свободою договором,

впливають на формування справжньої внутрішньої волі сторони (сторін), то мова буде йти про вчинення договору з вадою волі. А зловживання свободою договору, таким чином, трансформується у певну ваду волі, яка може вчинити даний договір недійсним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – С. 356.
2. Кратенко М.В. Злоупотребление свободой договора: частноправовые и публично-правовые аспекты / М.В. Кратенко. – «Волтерс Клувер» («Wolters Kluwer»), 2010 г. – 208 с.
3. Ершов Ю.Л. Принцип свободы договора и его реализация в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / Ю.Л. Ершов. – Екатеринбург, 2001. – 24 с.
4. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. 3-е изд., стереотип / И.А. Покровский. – М. : «Статут», 2001. – 353 с.
5. Исайкина А.С. Принцип свободы договора и его пределы в гражданском законодательстве / А.С. Исайкина // Научные труды SWORLD. – 2012. – № 4, Т. 38. – С. 28–33.
6. Немченко С.С. Принцип свободы договору – головний принцип договірних відносин у цивільному праві / С.С. Немченко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 3. – С.101–103.
7. Параскевова С.А., Давлетова А.Р., Ротань В.Г. Некоторые вопросы злоупотребления свободой выбора вида заключаемого договора / С.А. Параскевова, А.Р. Давлетова, В.Г. Ротань // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) [Электронный ресурс]. – Краснодар : КубГАУ, 2015. – № 02(106). С. 668 – 687. – IDA [article ID]: 1061502042. – Режим доступа : <http://ej.kubagro.ru/2015/02/pdf/42.pdf>, 1,25 у.п.л.
8. Колінчук Х.Г. Зловживання суб'єктивним правом на вільне укладання договору / Х.Г. Колінчук // Наукові записки НаукМА. – 2012. – Том 129. Юридичні науки. – С. 113–117.